

SNABDEVANJE MLEKOM GRADOVA I INDUSTRIJSKIH NASELJA¹⁾

Ekonomski osvrt

Tema ovoga referata tretiraće probleme snabdevanja gradova i industrijskih naselja mlekom iz oblasti prometa, t. j. prodaje i distribucije mleka od mlekare do potrošača. Tržište mleka je potpuno slobodno i dostupno pod jednakim uslovima svima proizvođačima, bilo opšte-društvenog ili privatnog sektora, kao što je to slučaj i za niz drugih poljoprivrednih proizvoda. Individualni proizvođači prodaju svoje viškove mleka bilo na gradskim pijacama ili ga raznose po kućama potrošačima, dok opšte-društveni sektor: zadruge, poljoprivredna dobra, ekonomije i druge poljoprivredne organizacije prodaju mleko pretežno preko prodavnica koje su u većini slučajeva locirane na pijacama. Uglavnom, svi ovi proizvođači prodaju nepasterizovano mleko sem nekih poljoprivrednih dobara, naprimer Poljoprivredni kombinat »Beograd«.

Pored neposrednih proizvođača, koji — kao što će se kasnije videti, — nose glavnu ulogu u snabdevanju gradova mlekom, u nekim gradovima postoje konzumne mlekare koje takođe učestvuju u prometu mleka za svežu potrošnju, s tim što one vrše prethodno obradu i pripremu. Prema tome, sem higijensko-sanitarne kontrole prodaja i distribucija mleka nije posebnim propisima ograničena niti regulisana.

Prema podacima o kretanju tržišnih viškova mleka preko organizovane i neorganizovane mreže za 1956 godinu (tabela 1) vidi se, da u proseku za FNRJ neposredni proizvođači iznose na tržište u obliku mleka ili mlečnih proizvoda preračunatih na mleko, 53% raspoloživih viškova, dok mlekare iznose samo 26,1%. Razlika od preko 20% tržišnih viškova mleka nije izneta na domaće tržište, već upotrebljena za druge namene (izvoz, ishrana stoke itd.).

Prema ovim podacima proizilazi, da se danas tržište konzumnog mleka snabdeva pretežno preko neorganizovanog prometa i da mlekare u proseku učestvuju sa 25—30%. Učešće mlekara je znatno ispod proseka pojedinim narodnim republikama (NR Bosna i Hercegovina, Makedonija i Crna Gora), dok je iznad proseka samo NR Slovenija i iznosi 46%. Na beogradsko tržište, prema poslednjoj anketi iz 1957 godine, individualni proizvođači iznose oko 35.000 lit mleka, prema 93.000 lit mleka, koliko iznose sve tri mlekare (Gradsko mlekarstvo, Konzumna mlekara »Srem« Novi Beograd, i Poljoprivredni kombinat »Beograd«). Od toga raznosi se po kućama 31.000 lit mleka. Učešće individualnog proizvođača na beogradskom tržištu postepeno se smanjuje otkad je puštena u pogon nova mlekara »Srem« Novi Beograd — Autoput (29-XI-1957) i povećana proizvodnja Poljoprivrednog kombinata »Beograd«.

¹ referat sa Simpozijuma o mleku

P R E G L E D

Tabela br. 1

Kretanja tržišnih viškova mleka preko mlebara i neposrednih proizvođača
u 1956. godini po Narodnim Republikama

Narodna Republika	Ukupni tržni višak mil. lit.	I z a š l o n a t r ž i š t e								Viškovi mleka upotrebljeni u druge namene mil. lit.
		P r e k o m l e b a r a				Neposredno preko proizvođača				
		kao sve- že mleko za konzum mil. lit.	kao mlečni proizvod preračunati na mleko mil. lit.	Svega mil. lit.	% od tržnih viškova	kao sve- že mleko u mil. lit.	kao mlečni proizvod preračunati na mleko mil. lit.	Svega mil. lit.	% od tržnih viškova	
FNRI	868	116	110,8	226,8	26,1	331,7	121,1	452,8	53	+ 188,4
Srbija	216	26,4	33	59,4	24	68	66	134	62	+ 22,6
Hrvatska	354	22	37	59	18	156	15	171	50	+ 124
Slovenija	225	63	35	98	43	74	15	89	44	+ 38
Bosna i Hercegovina	33	2,2	2	4,2	12,5	13	15,1	28,1	85	+ 0,7
Makedonija	28	2,2	3,6	5,8	20	15	5	20	72	+ 2,2
Crna Gora	12	0,2	0,2	0,4	4	5,7	5	10,7	96	+ 0,9

Mlekare su u toku 1956 godine isporučile 116 mil. konzumnog mleka gradskim potrošačima, a ostatak od 331 milion individualni proizvođači. Iz ovoga se vidi, da individualni proizvođači u prometu konzumnog mleka i snabdevanju potrošačkog stanovništva igraju veću ulogu nego mlekare, dok mlekare imaju nešto veći značaj u pogledu snabdevanja stanovništva mlečnim proizvodima. Izuzetak čini samo nekoliko najvećih gradova, gde je veće učešće konzumnih mlekara nego individualnih proizvođača. Prema tome, i oni gradovi koji imaju konzumne mlekare, snabdevaju se kombinovano preko organizovanog i neorganizovanog prometa, sem Skoplja i Kragujevca, koji su formalno zabranili prodaju napasterizovanog mleka, i to Skoplje još 1954 godine i Kragujevac od 1. maja ove godine. Beograd je doneo takvu odluku, ali treba da stupi na snagu tek 1. avgusta 1958 godine.

O specifičnim prednostima jednog i drugog načina odnosno jedne i druge vrste mleka (pasterizovanog i nepasterizovanog) biće govora u drugim referatima. U svakom slučaju, snabdevanje gradova i industrijskih centara mlekom »iz ruke u ruku«
odnosno proizvođač—potrošač davno je preživela forma trgovine mlekom u svetu ne samo zato što je to tehnički teško izvodljivo, higijenski neispravno, sanitarno nesigurno, nego čak i ekonomski nerentabilno. Razumljivo je da se snabdevanje gradova preko organizovane mreže ne može sprovesti bez izgradnje mlekara i stvaranja materijalnih uslova za to. No, i pored toga, da bi se individualni proizvođači mogli potisnuti sa tržišta, potrebno je ispuniti još i mnoge druge uslove iz oblasti prometa, pre nego što se definitivno orijentišemo na snabdevanje mlekom preko mlekara. Iskustvo SAD, Engleske i drugih zemalja pokazalo je da je promet konzumnog mleka vrlo kompleksni problem.

Analizirajući prodaju i distribuciju mleka u maloprodajnoj trgovinskoj mreži udara u oči, da tu nemamo jedan razrađeni sistem i jedinstveno gledanje. Danas se distribucija mleka vrši preko prodavnica maloprodajne mreže, koje su u sastavu mlekara, specijalno formiranih preduzeća isključivo za promet mleka i mlečnih proizvoda, ili pak preko prodavnica, u sastavu preduzeća, koje prodaju i druge prehrambene artikle: prodavnice hleba, delikatesne radnje itd. U praksi se pokazalo da ova organizacija nije u svemu zadovoljila. Prodavnice koje su bile u sastavu mlekara radile su najbolje, napravile najveći promet i imale najmanje režijske troškove. U svakom slučaju potrebno je naglasiti, da naše tržište konzumnog mleka nije dovoljno razvijeno i da ne raspolaže dovoljnim brojem prodavnica. Osnovni uslov za pravilno snabdevanje gradova mlekom u oblasti prometa jeste razvijenost tržišta. Stanje maloprodajne trgovinske mreže mleka i mlečnih proizvoda vidi se iz tabele 2.

Najrazvijeniju mrežu prodavnica ima NR Slovenija, jer na 8,8% ukupnog stanovništva odnosno na 14% neproizvođačko-potrošačkog stanovništva dođe 17,8% ukupnog broja prodavnica u zemlji. Ostale narodne republike imaju nešto više prodavnica nego NR Crna Gora, ali njihov broj je nedovoljan i trebalo bi da bude bar dva puta veći da bi dostigao nivo razvijenosti trgovinske mreže u NR Sloveniji.

P R E G L E D

Tabela br. 9

Procentualnih odnosa, stanovništva, tržišnih viškova i broja prodavnica
maloprodajne mreže mleka i mlečnih proizvoda u 1956 god.

Narodna Republika	Ukupno stanovništva 1956 god.	Neproizvođačko potrošačko stan. 1956 god.	Tržni viškovi mleka 1956 god.	Apsolutni broj prodavnica	%
FNRJ	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	2.777	100 ⁰ / ₀
Srbija	40,8	31,0	24,9	1.120	40,4
Hrvatska	23,8	28,5	40,8	654	22,8
Slovenija	8,8	14,0	25,8	493	17,8
Bosna i Hercegovina	16,6	16,5	3,8	198	7,2
Makedonija	7,6	7,5	3,3	315	11,4
Crna Gora	2,4	2,5	1,4	17	0,4

Blagodareći ovakvoj mreži NR Slovenija je realizovala 43% ukupnih viškova mleka preko organizovane mreže, NR Srbija 34%, Hrvatska 18%, Makedonija 20% i Bosna i Hercegovina samo 12%. Iz ovoga proizlazi, da ni NR Slovenija, sa najrazvijenijom mrežom prodavnica nije obuhvatila ni polovinu svojih viškova mleka i mlečnih proizvoda. Raspored prodavnica mora biti tako postavljen, da su njime obuhvaćeni svi delovi grada, odnosno da su prodavnice što pristupačnije potrošaču. Ukoliko u pojedinim slabo naseljenim delovima potrošačkog centra čisto mlekarske prodavnice ne bi bile rentabilne, onda bi prodaju mleka trebalo organizovati preko drugih prodavnica prehrambenih artikala.

Neosporno, da je ovakav odnos između viškova mleka i trgovinske mreže negativno uticao na potrošnju svežeg mleka, što se najbolje može videti iz činjenice, da su konzumne mlekarne u toku 1956 godine preradile preko 100 mil. lit. mleka. Ovakva organizacija prometa mleka negativno se odrazila na visinu potrošnje mleka kod potrošača. Prosečna potrošnja mleka po glavi potrošača iznosi kod nas oko 200 gr dnevno, što je svakako nedovoljno i ispod proseka mnogih evropskih zemalja. Nešto veću potrošnju ima NR Slovenija, gde se troši oko 390 gr po glavi potrošača, i NR Hrvatska 260 gr. Inače u svim drugim narodnim republikama potrošnja je ispod 200 gr dnevno po glavi potrošača.

Ing. Ante Petričić, Zagreb

Zadružni stoč. posl. savez NRH

PROIZVODNJA GOUDA SIRA

II. Proizvodnja u holandskoj kadi*

S razvitkom mljekarske industrije počeo se gouda sir sve više proizvoditi u velikim mljekarama, pa se stoga i način proizvodnje sve više udaljavao od seljačkog, a i sam tehnološki proces znatno se mijenjao.

Tvornički gouda proizvodi se danas gotovo isključivo od pasteriziranog mlijeka, u holandskoj kadi, koja je zagrijavana parom, podsirevina se obrađuje mehaničkim uređajima za miješanje, sir se transportira u prostoriju, gdje se preša i soli, transportnim kolicima, a odavle u podrum pokretnim policama na točkovima, dizalicom ili pokretnom vrpcom.

Prednost proizvodnje sira u holandskoj kadi s ravnim dnom leži u tome, što se u njoj podsirevina može mnogo lakše mehanički obrađivati i lakše se razrezuje bez ostataka u kvadratne komade, kojima se pune kalupi određene veličine. Tehnološki proces u tvorničkim uvjetima poje-

* Kade sa sir, poznate kod nas pod imenom »holandske kade«, potječu prema Winkleru, iz Oneida područja, u državi New-york, SAD, i zbog toga ih nazivaju »Oneida kade«.